

**X. CONSTITUTIONES TERRARUM PRUSSIAE,
IN PUBLICIS COMITIIS THORUNENSIBUS,
SIGISMUNDI REGIS AUCTORITATE CONFIRMATAE, ANNO 1538**

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, totiusque Prussiae, Masoviae [dominus] et heres. Significamus tenore praesentium quibus expedit, universis praesentibus et futuris harum notitiam habituris, quia consulere volentes multiplicibus erroribus et abusibus, qui cum in divinis ac etiam humanis rebus inoleverant in terris et civitatibus nostris Prussiae, ac bonae reformationi defectuum et dissidiorum quae in ipsis terris oborta fuerant, utiliter intendentes, de consilio et consensu omnium consiliariorum et nuntiorum communitatis, tam militaris quam etiam civilis ordinis, infrascriptas constitutiones edidimus, promulgavimus et confirmavimus.

[1]. Inprimis, quisque palatinus habeat apud se exemplum seu copiam privilegii terrarum Prussiae, et illud unicuique petenti ostendet et coram eo legi faciet, quod nos manutenere et secundum ipsius tenorem tam spiritualium quam saecularium dignitates, officia et capitaneatus solis et propriis terrarum Prussiae indigenis conferemus.

[2]. Iudicia terrestria in singulis palatinatibus quotannis bis servantur, ita ut in palatinatu Culmensi primum iudicium feria tertia post dominicam Quasimodo geniti, secundum autem feria tertia post Lamperti celebretur¹. In aliis autem palatinatibus iuxta veterem consuetudinem observetur. Ex quibus quidem iudiciis terrestribus apellationes ordinariae fiant ad conventus generales terrarum Prussiae; a conventibus autem generalibus ad Regium Tribunal nostrum, donec alterutra partium tres conformes sententias obtinuerit.

[3]. Ut autem frivolae et temerariae apellationes non nihil cohibeantur, quisquis in iudicio terrestri ad conventum generalem apellaverit, tres marcas in iudicium reponat; si vero a conventu generali ad nos appellatum fuerit, sex floreni per triginta grossos deponantur. Et si appellans coram iudice appellato succubuerit, in usum publicum iudicii, in quo erant depositi, cedant; alioquin parti restituantur.

[4]. Nec palatini causas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium iudicent et provocantes ad iudicium terrestre remittant. Exceptis causis levioribus, quae videlicet valorem decem marcarum non excedant. Hae quidem sine strepitu iudicii de simplici et piano ab eis componi possunt; in causis autem sanguinis et facto recenti deprehensis, indilatam iustitiam ministrent, nec partes contententes ad componendam amice inter se controversiam cogant, nec ulla poenas exigant, nisi per iudicium decretas, quarum poenarum tertia pars iudicio terrestri, reliquae duae partes palatino loci cedant.

[5]. Palatini et capitanei citato tam in iudicio terrestri, quam conventuum publicorum, respondere sint obligati. Exceptis actionibus super bonis nostris regalibus emergentibus. Capitanei autem iuxta continentiam privilegii terrarum Prussiae sint indigenae possessionati, ratione quarum possessionum si bona terrestria fuerint, iudicio terrestri sint subiecti.

[6]. Ut autem temerariae lites amputentur, commissarios sive iudices delegatos non deputabimus in causis ad iudicium terrestre spectantibus, et minus in eo iam pendentibus, nisi per apellationem ordinariam, de qua superius dictum est, a sententia definitiva seu interlocutoria iam lata, ad Tribunal nostrum devolutae fuerint; exceptis causis limitum bonorum nostrorum regalium et divisione fratrum et proximorum.

[7]. Nec iudices delegatos seu commissarios, a quibus semel appellatum est, in eadem causa denuo deputabimus, causam ad ipsos remitemus. Non enim verisimile aut honestum videtur, quod iudex pristinam suam sententiam retractet aut aliter postea iudicet, quam antea iudicaverat.

[8]. Conventus autem publici seu generales, iuxta proximam ordinationem nostram, in Prussia quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore Mariaeburgi ad diem sancti Stanislai [8 I]; tempore autem autumnus in Graudentz ad diem sancti Michaelis [29 IX]. In nostro tamen arbitrio erit, cum res ita postulaverit, alium locum et tempus huiusmodi conventibus praescribere. Peculiares autem conventus per nos instituendi locum et diem ex nostro arbitrio sortientur.

¹ Tj. w Niedzielę Przewodnią (pierwszą po Wielkiej Nocy) oraz po 17 września (św. Lamberta).

[9]. Ad praedictos generales conventus omnes causae tam ex civitatibus quam ex iudiciis terrestribus per apellationem devolvantur, et etiam sine speciali commissione nostra iudicentur. Deinde vero et non antea, ad supremum Tribunal nostrum remittantur, parte provocante, cui ad proseguendam apellationem a iudicibus legitimus terminus praefigatur, quam apellationem si intra unius anni spatium non prosequeretur, prior sententia iuxta iuris communis dispositionem; ut praedictum est, in rem transeat^a iudicatam et executioni demandetur.

[10]. Ante conventum vero publicum, per nos et successores nostros singulariter instituendum, in singulis palatinatibus Culmensi videlicet, Mariaeburgensi et Pomeraniae, fiat nobilitatis conventio particularis, quam secundum morem antiquum palatini in singulis districtibus palatinatus sui, ad aliquem locum convenientem litteris suis convocent, ut nuntii ad huiusmodi conventum mittendi eligantur. Qui autem vocatus non comparuerit, poenam duarum marcarum pendet, cuius medietas palatino eius loci, altera vero aerario publico proveniat; exceptis dictarum terrarum Prussiae consiliariis nostris, sive equestris, sive civilis sint ordinis.

[11]. At cum frustra sententiae ferantur, nisi legitimae executioni demandentur, volumus et infrangibili constitutione sancimus, ut deinceps unusquisque, cuiusvis conditionis aut eminentiae fuerit, rei iudicatae, sine omni contradictione, cum effectu paret et obserquatur; alioqui locorum palatini, nullo alio mandato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, ubi causae conditio id postulaverit, capitaneo et nobilibus illius districtus, aut etiam, si necessitas exegerit omnibus et singulis vasallis nostris, seu nobilibus illis palatinatus quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito et amissione feudorum obligatos esse decernimus. Si vero maiori potentia sit opus, negotium ad nos referri volumus et opportunis rationibus rebus provideamus.

[12]. Palatinos similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis ministrandam, iusiurandum nobis praestitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorum Hungaricalium poena plecti volumus, cuius mulctae medietas parti, cui iustitia denegata est, altera vero medietas aerario publico terrarum Prussiae cedat.

[13]. Ubi autem quis executioni voluerit resistere aut iam factam violare convictus fuerit, poena banni sive proscriptionis, ac bonorum confiscatione irremissibiliter puniatur; ex quibus bonis parti laesae primum fiat satis; quod reliquum fuerit, praedicto fisco applicetur.

[14]. Statuimus praeterea ut nullus capitaneus, nobilis, civis aut quivis alius, cuiuscunque conditionis existat, personis, castris, domibus aut possessionibus alicuius ullam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere praesumat. Super his convictus, iuxta antiquum plebiscitum terrae Culmensis, capitali poena puniatur.

[15]. Et cum aliquis nobilis decreto publici conventus, iudicio palatinorum aut terrestri capiatur, quod sub certis poenis in potestatem aut carcerem civilem non tradatur, sed in manus palatinorum. Si quis autem in civitate, ubi nulla arx est, capiatur et auctoritate conventus, palatini aut iudicii in carcerem civilem coniicitur, in potestate eorundem et non civitatis permaneat; fideiussoria autem cautione a carcere huiusmodi liberetur, nisi causa fuerit criminalis.

[16]. Et ut sub poena viginti florenorum Hungaricalium, quorum medietas palatino, altera parti laesae cedat, absque ulla remissione persolvenda, nobiles eorum subditi, auctoritate seu potestate civili non capiantur, detineantur aut arrestentur. Nec nobiles auctoritate propria capiant aut detineant cives vel eorum subditos, sed unusquisque coram iudice suo ordinario conveniatur et iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus et actionibus criminalibus, prout pax perpetua disponit, statuens. Quod delinquens in loco delicti deprehensus et contrahens de contractu recenti in loco contractus poterit conveniri.

[17]. Praeterea, ne in fluminibus terrarum nostrarum Prussiae ab antiquo navigabilibus quibuscunque obstacula fiant, ut tam piscibus quam navibus et lignis liber transitur permittatur; bonis ac iuribus nostris regalibus et quorumcunque privilegiis antiquis et praescripta consuetudine salvis.

[18]. Nobilibus autem, qui habeant privilegium piscandi in lacubus nostris regiis aut testibus fide dignis probare possunt, se fuisse in possessione piscandi, aut quorum limites aut ager stagnis nostris regiis adiacet, his quidem piscatio premiti debet, sed parvis retibus duntaxat, ad usum et

^a *W VL*: transeseat.

mensam eorum propriam, non autem ad vendendum, ea tamen conditione, ut retia castrensia in hyeme primos habeant tractus, et quod tempore, quando pisces, qui Germanice Bresssem (Polonice *kleszcz*) vocantur², semen aut foetum emittunt, nulli liberum sit in lacubus nostris regiis piscari, ne huiusmodi piscium foetura in augmentando impediatur, sed nolumus per hunc articulum tenentariis bonorum nostrorum regalium aliquod praeiudicium generari, aut ipsis, seu quibuslibet aliis proprios lacubus habentibus, vim aliquam inferri, quominus iuribus suis et antiquis privilegiis uti possent.

[19]. Et praeterea, ut ecclesiastici bona terrestria ecclesiis adscribenda et approprianda sive incorporanda, absque speciali consensu nostro amodo nonnisi a suis vasallis emant, ne obsequia nobis ex ipsis debita intereant. Pro se vero privatim illa emere possunt, quae si in vita sua non alienaverint, aut cuipiam non donaverint ad eorum propinquos et consanguineos devolvantur.

[20]. Civibus bona terrestria et nobilibus civilia bona liberum sit deinceps emere, ita tamen, quod ad paria onera utrinque ferenda sint obligati, quod scilicet cives, ratione bonorum terrestrium, omnia nobilitatis onera et nobiles, ratione civilium bonorum omnia civilia onera, aequis passibus ferant.

[21]. Nec amodo liceat rusticis feras in nemoribus venari, nec laqueos in sylvis et agris ponere, canes aut retia venatoria habere. Alioqui in potestate dominorum sit bombardas, canes et retia huiusmodi auferre, et pro qualitate excessus, mandatum praevaricantes in decem marcis domino fundi applicandis toties quoties punire exceptis fossis pro luporum captura, quas sine tamen cuiusvis praeiudicio, quilibet cum consensu dominorum suorum habere potest.

[22]. Simili modo nec palatini, capitanei aut nobiles, alter in alterius fundo, absque voluntate domini fundi, venari, nec in sylvis feras domare aut cicurare debet, quod Klupffen vocant, sub amissione rerum, equorum et curruum.

[23]. Bombardis autem nemo omnino nec in propriis, nec in alienis sylvis, sub poena centum florenorum Hungaricalium irremissibiliter solvendorum, amodo utatur. Cuius mulctae medietas nobis, altera aerario publico terrarum Prussiae proveniat.

[24]. Et idem ut palatini et capitanei, quisque in suo palatinatu et capitaneatu diligenter fines terrarum observent, ne praedones et grassatores ingrediendo et egrediendo impune grassentur.

[25]. Et praeterea, ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladiis aut similibus armis, publice aut privatim incedant, eaque deferant, nisi ad venationem aut publicam pacem tuendam, a dominis et potestatibus suis evocati fuerint. Scultetis etiam exceptis, quibus ob publicam functionem armatis esse liceat.

[26]. Ex quo etiam multorum querimoniis accepimus, quosdam officialium nostrorum, praesertim Tucholienses, praetextu mandati prohibitorii de invectione salis peregrini in Poloniam innocentibus; antequam finibus terrae appropinquent, salem adimere. Quod quia iniquum est, sub gravi indignatione nostra prohibemus, ne de cetero cuiquam adimatur, nisi ultra fines transgresso.

[27]. Nobiles praeterea districtus Schlochoviensis, instar rusticorum ut ligna ad arcem ducant, aut alia servitia rusticalia faciant, cogi nolumus, sed antiquam consuetudinem servandam esse decernimus.

[28]. Cum etiam mercatores et praesertim peregrini sive exotici homines, in nobilitatis ac civitatum iniuriam, pelles, frumenta, humulum, ceram, linum et alia mercium genera, in villis ac pagis, clam et publice coëmere et negotiationes illicitas exercere soleant, auctoritate nostra regia firmiter prohibemus, ne id de cetero fiat statuentes, ut deinceps subditi dominorum, merces et res suas vendibiles in civitates iuxta veterem consuetudinem ducant, et in foro publico venales exhibeant, legitima tamen dominorum suorum, cum pellibus ferrarum et bestiarum sylvestrium, ratione habita. Alioqui emptoribus equos et currus, venditoribus autem res venditas a praefectis nostris adimi et confiscari volumus.

[29]. Mandamus insuper et ita omnino habere volumus, ut palatini debitores decimarum aratralium et quorumvis ecclesiasticorum proventuum censuras contumaciter sustinentes ad huiusmodi debitorum solutionem remediis opportunis compellant, ne ecclesiastici proventibus suis fraudentur.

² *Idzie tu o rybę o nazwie leszcz (der Brassen).*

Ea itaque omnia et singula superius descripta, quae vel veterum privilegiorum rationem continent, firma et fixa, ut prius vel noviter ad publicum commodum inventa, rata et perpetua esse volumus. Harum serie litterarum, quibus et manum et sigillum nostrum apponere curavimus. Datum Cracoviae feria quinta post festum Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae proxima, anno eiusdem partus millesimo quingentesimo trigesimo octavo [*12 IX 1538*], regni vero nostri anno trigesimo secundo. Sigismundus rex.